
East Med, Ενεργειακή Ασφάλεια και Εθνικά Συμφέροντα

Χαλκίδα, 24 Ιανουαρίου 2022

Γεώργιος Κουκάκης

Απόφοιτος της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων
ΜΔΕ «Διακυβέρνηση, Ανάπτυξη και Ασφάλεια στη Μεσόγειο» του Πανεπιστημίου Αιγαίου

Αφορμή για τη δημοσίευση της παρούσας ανάλυσης στάθηκε η φερόμενη διαρροή του αμερικανικού non-paper (άτυπο έγγραφο) σχετικά με την κατασκευή του αγωγού **East Med**¹, ο οποίος πρόκειται να μεταφέρει φυσικό αέριο από τα ενεργειακά κοιτάσματα του Ισραήλ -μέσω της Κύπρου- στην Ελλάδα. Το εν λόγω έγγραφο φαίνεται να παρουσιάζει την κατασκευή του υπόψιν αγωγού ως «προβληματική», καθώς αφενός τη χαρακτηρίζει οικονομικά ασύμφορη και αφετέρου υπονοεί ότι προκαλεί «αστάθεια» στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Αναφέρει επίσης ότι οι Η.Π.Α. βλέπουν θετικά τα έργα κατασκευής των αγωγών **Euro-Asia Interconnector**² και **Euro-Africa Interconnector**³, οι οποίοι θα μεταφέρουν ηλεκτρικό ρεύμα από το Ισραήλ και την Αίγυπτο αντίστοιχα στη χώρα μας και κατ' επέκταση στην Ευρώπη.

Η πρώτη έννοια που πρέπει να αποσαφηνίσουμε, μιας και όλα τα προαναφερθέντα έργα σχετίζονται με την ενέργεια, είναι αυτή της **Ενεργειακής Ασφάλειας**. Σύμφωνα με τον Διεθνή Οργανισμό Ενέργειας (ΔΟΕ)⁴ είναι «η συνεχής διαθεσιμότητα των ενεργειακών πηγών σε προσιτή τιμή», ενώ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή⁵ την ορίζει ως «τη συνεχή φυσική διαθεσιμότητα στην αγορά των ενεργειακών προϊόντων σε τιμή η οποία είναι προσιτή για όλους τους καταναλωτές»⁶. Το Ινστιτούτο Ενέργειας Νοτιοανατολικής Ευρώπης⁷ (IENE) αναφέρει επίσης ότι «θα

¹ Βλ. <https://depa-int.gr/eastern-mediterranean-pipeline/>.

² Βλ. <https://euroasia-interconnector.com/at-glance/the-big-picture/euroasia-eu-status/>.

³ Βλ. <https://www.euroafrica-interconnector.com/>.

⁴ International Energy Association (IEA).

⁵ European Commission ή Κομισιόν.

⁶ Βλ. Σταμπολής Κωστής & Μεζαρτάσογλου Δημήτρης, Η Ενεργειακή Ασφάλεια της Ελλάδας και Προτάσεις για την Βελτίωσή της. *Μελέτη IENE (M51)*, Αθήνα, 2018, σ. 9.

⁷ Οπ.π.

μπορούσε να οριστεί ως η δυνατότητα διασφάλισης της συνεχούς κάλυψης των βασικών αναγκών σε ενέργεια, αφενός μέσω επαρκών εσωτερικών πόρων, εκμεταλλεύσιμων σε συνθήκες οικονομικά παραδεκτές και, αφετέρου, μέσω της προσφυγής σε εξωτερικές πηγές, διαφοροποιημένες και σταθερές»⁸.

Το δεύτερο που πρέπει να αποσαφηνίσουμε είναι πως προέκυψαν τα τρία αυτά βαρυσήμαντα έργα, τα οποία μάλιστα προϋποθέτουν πολυεπίπεδη διακρατική συνεργασία. Αφορμή για τον σχεδιασμό αυτών των έργων στάθηκε η ανακάλυψη νέων κοιτασμάτων υδρογονανθράκων⁹ στη λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου και η ανάγκη εκμετάλλευσής τους. Η αιτία όμως που κρύβεται πίσω από αυτό είναι η ανάγκη, τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, της ενεργειακής ανεξάρτησης από τους παγκόσμιους ενεργειακούς «κολοσσούς». Με κεντρικό άξονα την ικανοποίηση αυτής της ανάγκης, η χώρα μας ξεκίνησε δύο τριμερείς συνεργασίες, με δεύτερο (κοινό) συμβαλλόμενο μέρος την Κυπριακή Δημοκρατία και τρίτο μέρος το Ισραήλ¹⁰ στη μία και την Αίγυπτο¹¹ στην άλλη. Στο πλαίσιο των συνεργασιών αυτών συζητήθηκε και η πραγματοποίηση των ενεργειακών αγωγών.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονίσουμε ότι οι συνεργασίες αυτές προσέλκυσαν το ενδιαφέρον και άλλων δρώντων. Δύο από τους σημαντικότερους που έδειξαν έμπρακτα το ενδιαφέρον τους, ήταν η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και οι Η.Π.Α. Η ΕΕ από τη μία χαρακτήρισε τα έργα αυτά ως Έργα Κοινού Ενδιαφέροντος¹² στηρίζοντάς τα οικονομικά, ενώ οι Η.Π.Α. από την άλλη χρησιμοποίησαν τη διπλωματική οδό προκειμένου να «δώσουν την συγκατάθεσή τους». Αρχικά, ο Αμερικανός Πρέσβης των Η.Π.Α. στο Ισραήλ πραγματοποίησε κατά τη διάρκεια της 5^{ης} τριμερούς συνόδου κορυφής στο Ισραήλ στις 20 Δεκεμβρίου 2018 επίσημη δήλωση¹³, με την οποία εξέφρασε την πλήρη στήριξη των ΗΠΑ στις τρεις συμβαλλόμενες χώρες. Ακολούθως, στις 20 Μαρτίου 2019 κατά την 6^η τριμερή σύνοδο κορυφής στην

⁸ Βλ. https://www.iene.gr/articlefiles/energgeiki-asfaleia_elladas.pdf.

⁹ Τα κυριότερα από αυτά ήταν το «Tamar» (2009) και «Leviathan» (2010) που ανακαλύφθηκαν στην ΑΟΖ του Ισραήλ, το «Aphrodite» (2011) και «Γλαύκος» (2019) που ανακαλύφθηκαν στην Κυπριακή ΑΟΖ και τέλος το κίτασμα «Zohr» (2015) που ανακαλύφθηκε στην ΑΟΖ της Αιγύπτου.

¹⁰ Βλ. <https://www.mfa.gr/dimereis-sheseis-tis-ellados/egypt/politikes-skheseis.html>.

¹¹ Βλ. <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/?page=55>.

¹² Βλ. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_6094.

¹³ Βλ. <https://www.youtube.com/watch?v=kwc8oJ1fuo8>.

Ιερουσαλήμ, ο Αμερικανός Υπουργός Εξωτερικών Μάικ Πομπέο προέβη σε κοινή δήλωση¹⁴ μαζί με τους αρχηγούς κρατών της Ελλάδας, της Κύπρου και του Ισραήλ, «επικυρώνοντας» με τον τρόπο αυτό τη στήριξη των Η.Π.Α.

Όπως καταλαβαίνει κανείς, η αλλαγή της στάσης των Η.Π.Α. ως προς τον East Med, προφανώς εξυπηρετεί τα Αμερικανικά εθνικά συμφέροντα. Πως καθορίζεται όμως η έννοια του εθνικού συμφέροντος; Κατ' αρχάς, συμφέρον (ατομικό) καλείται «*ό,τι αποκομίζει κανείς ως όφελος, οτιδήποτε ευνοεί, υπηρετεί κάποιον*»¹⁵. **Εθνικό συμφέρον** επομένως, είναι οτιδήποτε αποκομίζει ένα έθνος (το σύνολο δηλαδή των πολιτών ενός κράτους) ως όφελος και το οποίο το ευνοεί, οδηγεί δηλαδή στην ευημερία των πολιτών. Επιπρόσθετα, τα εθνικά συμφέροντα μπορούν να διαχωριστούν σε διάφορες κατηγορίες, ανάλογα με το «πρίσμα» υπό το οποίο τα εξετάζει κανείς. Μπορούμε δηλαδή να τα διαχωρίσουμε σύμφωνα με το πεδίο δράσης¹⁶ τους σε *Εθνικά Συμφέροντα Άμυνας*, *Οικονομικά Εθνικά Συμφέροντα* και *Εθνικά Συμφέροντα Τάξης* ενώ σύμφωνα με το μέγεθος του επικείμενου κινδύνου και τον διατιθέμενο χρόνο αντίδρασης¹⁷ του κράτους σε *Εθνικά Συμφέροντα Επιβίωσης* (*Survival*), *Ζωτικά Εθνικά Συμφέροντα* (*Vital*), *Μείζονα Συμφέροντα Επιβίωσης* (*Major*) και *Δευτερεύοντα Συμφέροντα Επιβίωσης* (*Peripheral*).

Το σημαντικότερο στοιχείο ωστόσο των εθνικών συμφερόντων είναι το γεγονός ότι, με εξαίρεση την εδαφική ακεραιότητα ενός κράτους και λίγα ακόμα, τα περισσότερα από αυτά είναι μεταβλητά στο χρόνο και εξαρτώμενα από την κατάσταση που επικρατεί τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό αυτού. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, όπως θα μπορούσε εύστοχα να ισχυριστεί κάποιος, προασπίζει εξ' ορισμού τα συμφέροντα των κρατών-μελών της όπως η Ελλάδα, επομένως δεν χρειάζεται να ανησυχούμε ως κράτος για τη μελλοντική στήριξή της όσον αφορά τον East Med. Τι μέλλει γενέσθαι όμως με τις Η.Π.Α. ή ακόμα περισσότερο με τα υπόλοιπα δύο μέρη, την Κύπρο και το Ισραήλ; Αυτή η αλλαγή στάσης των Η.Π.Α. σε συνδυασμό με την πιθανότητα «αποχώρησης» από τη Συμφωνία -έστω και αν αφορά μόνο το κομμάτι του αγωγού- οποιουδήποτε από τα συμβαλλόμενα μέρη λόγω της Αμερικανικής

¹⁴ Βλ. <https://gr.usembassy.gov/joint-declaration-between-cyprus-greece-israel-and-the-u-s-after-the-6th-trilateral-summit/>.

¹⁵ Βλ. Μπαμπινιώτης Γεώργιος, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα, 2002, σ. 1691.

¹⁶ Βλ. Χατζηθεοφάνους Γιώργος, *Εθνική Στρατηγική. Πρόταση για ένα νέο θεσμικό πλαίσιο*. Σιδέρης, Αθήνα, 2017, σ. 43.

¹⁷ Οπ.π. σσ. 44-46.

«πίεσης», οδηγεί αναπόφευκτα σε έντονο προβληματισμό και τη διατύπωση ορισμένων ερωτημάτων:

- Είναι τελικά προς όφελος της χώρας μας η κατασκευή του αγωγού East Med;
- Γιατί δημιουργεί εντάσεις ο αγωγός μεταφοράς φυσικού αερίου και όχι ο αντίστοιχος ηλεκτρικού ρεύματος;
- Ποια στάση πρέπει να τηρήσει η χώρα μας ώστε να «βγει κερδισμένη» από το συγκεκριμένο «γεωπολιτικό παιχνίδι» της Ανατολικής Μεσογείου;

Η απάντηση προφανώς και δεν είναι εύκολη, όπως εύκολη δεν μπορεί να είναι και η πρόβλεψη των μελλοντικών εξελίξεων στην ευρύτερη περιοχή. Όπως έχει αποδειχθεί σε αρκετές περιπτώσεις στον τομέα των Διεθνών Σχέσεων, οι μεταβολές στην Εξωτερική Πολιτική των κρατών μπορεί να είναι απότομες. Ας μην ξεχνάμε εξάλλου ότι σε αντίθεση με τις σχέσεις της Ελλάδας με την Κύπρο, οι οποίες ήταν ανέκαθεν καλές και ως ένα σημείο δεδομένες, οι αντίστοιχες σχέσεις με το Ισραήλ δεν ξεκίνησαν με τις καλύτερες προϋποθέσεις¹⁸. Η Τουρκία από την άλλη -αν και ήταν η πρώτη μουσουλμανική χώρα που αναγνώρισε το νεοσύστατο Κράτος του Ισραήλ το 1949- κατέληξε να διατηρεί τεταμένες σχέσεις μετά την άνοδο του Ταγίπ Ερντογάν στην εξουσία το 2002, με αποκορύφωμα τον θάνατο εννέα Τούρκων ακτιβιστών από Ισραηλινούς στρατιώτες, κατά τη διάρκεια της προσπάθειας των πρώτων να μεταφέρουν εφόδια με το πλοίο Mavi Marmara σε Παλαιστίνιους στη Γάζα, το 2010. Καμία συνεργασία επομένως δεν μπορεί να θεωρείται δεδομένη στο πέρασμα του χρόνου.

Η υλοποίηση ωστόσο του αγωγού East Med, σύμφωνα¹⁹ με τον Γενικό Διευθυντή του IENE, παρουσιάζει μία σειρά πλεονεκτημάτων (άρα και ευοίωνες προοπτικές), όπως η στήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (έχει χαρακτηριστεί όπως προαναφέραμε ως Έργο Κοινού Ενδιαφέροντος), η διαφοροποίηση των πηγών/διαδρομών εφοδιασμού (άρα και ενεργειακή ανεξάρτηση) και η σύναψη μακροπρόθεσμων συμβολαίων αγοραπωλησιών (άρα και σταθερότητα στις τιμές). Σημειώνει όμως και το γεγονός ότι ο αγωγός East Med είναι ένα τεχνικά απαιτητικό έργο, για το οποίο δεσμευόμαστε ως χώρα με διακρατική συμφωνία, η κατασκευή του οποίου μπορεί να ξεκινήσει το 2023 ή 2024 και να έχει περατωθεί κατ'

¹⁸ Η Ελλάδα τον Μάρτιο του 1949 είχε αναγνωρίσει την de facto (λατινικός όρος που σημαίνει εκ των πραγμάτων) και όχι την de jure (καθόλα νόμιμη) ύπαρξη του Ισραήλ και είχε καταψηφίσει την υποψηφιότητά του ως Κράτος-Μέλος του ΟΗΕ στις 11 Μαΐου 1949.

¹⁹ Βλ. <https://www.energia.gr/article/184912/ethnika-epizhmia-h-egkataleipsh-toy-east-med-tha-odhghsei-se-akoma-megalyterh-energeiakh-exarthsh>.

εκτίμηση το 2026. Η αντίδραση των Η.Π.Α. ενδεχομένως να οφείλεται στο γεγονός ότι, αφενός δεν εμπλέκονται Αμερικανικές εταιρείες στο εν λόγω έργο και αφετέρου ότι οι εξαγωγές των Η.Π.Α. σε υγροποιημένο φυσικό αέριο (LNG) ενδεχομένως να πληγούν μετά την υλοποίησή του. Εξάλλου υπάρχουν ακόμα αρκετά αναπάντητα ερωτήματα ως προς τη βιωσιμότητα των δύο ηλεκτρικών αγωγών και ειδικά του Euro-Africa Interconnector.

Συνοψίζοντας, αν προσεγγίσει κανείς το ζήτημα της κατασκευής του αγωγού East Med με μοναδικό γνώμονα τα οικονομικά μεγέθη και την επιδιωκόμενη ενεργειακή ασφάλεια όπως την ορίσαμε στην αρχή της ανάλυσής μας, οδηγείται στο προφανές συμπέρασμα της υιοθέτησης και συνέχισης της συγκεκριμένης ενεργειακής (και συνάμα πολιτικής) στρατηγικής που ακολουθεί η χώρα μας. Αν όμως στην «εξίσωση» προσθέσει και την επίδραση που ενδέχεται να έχει το όλο εγχείρημα στις γενικότερες σχέσεις της Ελλάδας αφενός με τις Η.Π.Α. (πιθανή «ψύχρανση» των σχέσεων ή ακόμα και ρήξη) και αφετέρου με την Τουρκία (επικείμενη ένταση ή ακόμα και κρίση), τότε θα πρέπει να ομολογήσει ότι προκειμένου να ληφθεί μία απόφαση που θα εξυπηρετεί (συνολικά) όσο το δυνατόν καλύτερα τα εθνικά μας συμφέροντα, πρέπει να ληφθούν υπόψη αρκετοί αντικρουόμενοι παράγοντες.

Για την επιλογή επομένως της βέλτιστης λύσης θα ήταν εξαιρετικά χρήσιμη η σύσκεψη όλων των εμπλεκόμενων φορέων, με κυρίαρχους το Υπουργείο Εξωτερικών και το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας. Μόνο μέσα από την ενιαία αντιμετώπιση του ζητήματος και τον καθορισμό συγκεκριμένου σχεδίου δράσης μπορούν να καθοριστούν και να συντονιστούν οι μελλοντικές ενέργειες που πρέπει να υλοποιηθούν σε κρατικό επίπεδο. Προς την κατεύθυνση αυτή μπορεί να συμβάλει θεαματικά η ύπαρξη μίας μακροπρόθεσμης στρατηγικής με επιμέρους «οδικούς χάρτες» για κάθε Υπουργείο. Η εκπόνηση, καθιέρωση και τήρηση μίας Εθνικής Στρατηγικής θα πρέπει να είναι ο κύριος διαχρονικός στόχος της χώρας μας. Κλείνοντας, θα παραφράσουμε μία γνωστή φράση λέγοντας πως:

**Αν δεν διαμορφώσουμε εμείς την Εξωτερική
μας Πολιτική, κάποιος άλλος θα το κάνει για εμάς**